

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ '99 / GREEK LINGUISTICS '99

Πρακτικά
**4^{ου} Διεθνούς Συνέδριου
Ελληνικής Γλωσσολογίας**

Λευκωσία, 17-19 Σεπτεμβρίου 1999

Proceedings of the
**4th International Conference
on Greek Linguistics**

Nicosia, September 17-19, 1999

UNIVERSITY STUDIO PRESS
Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2001

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΕΤΙΚΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Χρ. Κλαίρης, Γ. Μπαμπινιώτης

Πανεπιστήμιο *René Descartes-Paris V*, Πανεπιστήμιο Αθηνών

1

Είναι γνωστό ότι οι εισηγητές αυτής τής ανακοίνωσης, με την επικουρία των συναδέλφων γλωσσολόγων Αμαλ. Μόζερ, Αικ. Μπακάκου-Ορφανού και Στ. Σκοπετέα, ασχολούμεθα εντατικά τα τελευταία χρόνια με τη σύνταξη μιας επιστημονικής γραμματικής τής Νέας Ελληνικής, τής οποίας έχουν ήδη εκδοθεί δύο βασικοί τόμοι: ο ένας που εξετάζει την αναφορά στον κόσμο τής πραγματικότητας (το Όνομα) και ο δεύτερος που αναφέρεται στην οργάνωση τού μηνύματος (το Ρήμα). Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται η έρευνά μας για τη σύνταξη τής Γραμματικής είναι αυτό τής δομολειτουργικής-επικοινωνιακής προσέγγισης. Σημειώνουμε, επ' ευκαιρία, ότι η σύνταξη αυτής τής Γραμματικής απορρέει από μια πρωτογενή έρευνα, η οποία έχει απαιτήσει πολύ χρόνο και μόχθο, με τη φιλοδοξία μην είναι μια απλή καταγραφή και αναπαραγωγή γνωστών πραγμάτων, αλλά να αποτελέσει, στο σύνολό της, μια νέα πρόταση για τη σύνταξη μιας σύγχρονης γραμματικής με βάση το παράδειγμα τής Νέας Ελληνικής.

Ως δείγμα αυτής τής προσέγγισης επιλέξαμε να παρουσιάσουμε και να συζητήσουμε με το κοινό των γλωσσολόγων ένα ευρύτερον ενδιαφέροντος θέμα, το θέμα τής συνδετικής σύνταξης που διέπει άμεσα τη λειτουργία τού κατηγορούμενου.

2

Η συνδετική σύνταξη στην ελληνική γλώσσα έχει μελετηθεί με έναν τρόπο που κρίναμε ότι δεν ικανοποιεί τις απαιτήσεις μιας σύγχρονης, σύνθετης και συστηματικής ανάλυσης. Ειδικότερα:

- α) Δεν γίνεται συστηματική διάκριση μεταξύ των συνδετικών ρήματων· όλα τα συνδετικά ρήματα από το είμαι μέχρι το αποτελώ και το θεωρούμαι αντιμετωπίζονται χωρίς σαφή διαφοροποίηση ως προς το σημασιολογικό τους περιεχόμενο και τη συντακτική τους συμπεριφορά.
- β) Η αναφορά στο κατηγορούμενο συνδέεται, κατά κανόνα, με την ύπαρξη συνδετικού ρήματος, πράγμα που θα μπορούσε να οδηγήσει στο να θεωρηθούν ως συνδετικά ακόμη και πλήρη ρήματα, τα οποία συνεμφανίζονται με κατηγορούμενο, όπως λ.χ. το εργάζομαι:

(1) Εργάζεται ως υπόλληλος στη ΔΕΗ

ή το συμβουλεύω:

(2) Τους συμβουλεύει ως ειδικός!

- *) Παραμένει ανερμήνευτη η εμφάνιση / απουσία τού ως/σαν ως δείκτη απόδοσης ιδιότητας, δηλαδή ως κατηγορικού δείκτη με συνδετικά αλλά και μη συνδετικά ρήματα.
- *) Η δική μας ανάλυση αίρει, ελπίζουμε, τις αδυναμίες αυτές με τους εξής τρόπους:
- *) Προτείνουμε μια **τυπολογία τής συνδετικής σύνταξης**, δηλαδή μια συστηματοποίηση των ρημάτων τα οποία πρωταγωνιστούν στην απόδοση ιδιότητας, χαρακτηριζόμενα ως συνδετικά ρήματα. Με κριτήρια σημασιολογικά/επικοινωνιακά και κριτήρια συντακτικά δείχνουμε την ύπαρξη ενός "συνεχούς" (continuum), στο οποίο εντάσσονται κλιμακώτα τα συνδετικά ρήματα με ακραίο όριο τα μη συνδετικά ρήματα (τα οποία επίσης χρησιμοποιούνται στη δήλωση ιδιότητας).
- *) Δίνουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στη σύνδεση τής εννοίας τού κατηγορουμένου με το ευρύτερο επικοινωνιακό γεγονός τής απόδοσης ιδιότητας και όχι στην τυπική εξάρτησή του από έναν περιορισμένο αριθμό ρημάτων, από τα λεγόμενα συνδετικά ρήματα. Έτσι ουσιαστικά αποσυνδέεται ο καθορισμός τού κατηγορουμένου από ένα περιορισμένο σύνολο αδιαφοροποίητων ρημάτων (των συνήθως χαρακτηριζομένων ως συνδετικών), ενώ συγχρόνως αποφεύγεται ο κίνδυνος τού χαρακτηρισμού κάθε σχεδόν ρήματος ως συνδετικού.
- *) Εισάγουμε μια **πειστική**, νομίζουμε, ερμηνεία τής εμφάνισης / απουσίας τού δείκτη ως/σαν που επιτρέπει την πρόβλεψη τής χρήσης του σύμφωνα με την τυπολογία τής συνδετικής σύνταξης που προτείνουμε.

3

Η **τυπολογία** που προτείνουμε καλύπτει όλο το φάσμα τής απόδοσης ιδιότητας στη γλώσσα, περιλαμβάνοντας τόσο τη χρήση ονοματικού πυρήνα:

- (3) *O Αντώνης είναι εργάτης στα ναυπηγεία*
(συνδετικό ρήμα και κατηγορούμενο) όσο και τη χρήση ρηματικού πυρήνα:
(4) *O Αντώνης εργάζεται ως υπάλληλος*
(πλήρες ρήμα και κατηγορούμενο, εισαγόμενο με ως).

Το φάσμα των ρημάτων που καλύπτουν τη δήλωση τής ιδιότητας θεωρούμε ότι αποτελεί ένα συνεχές με ρήμα εκκινήσεως το κατ' εξοχήν συνδετικό ρήμα είμαι και με έσχατο όριο κάθε μη συνδετικό (πλήρες) ρήμα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην απόδοση ιδιότητας.

Η μελέτη των ρημάτων, που βρίσκονται ανάμεσα σ' αυτά τα δύο όρια, μάς επέτρεψε να προτείνουμε τη διάκρισή τους σε διαφορετικές, σαφώς διακρινόμενες, κατηγορίες βάσει σημασιολογικών και συντακτικών κριτηρίων:

Τα **σημασιολογικά κριτήρια** συνίστανται στη διάκριση των ρημάτων ως προς την ληρότητα τής σημασίας τους μέσα σε ένα συνεχές που διαμορφώνεται από την παντελή έλειψη σημασίας στη βαθμιαία αύξηση σημασίας, με απόληξη την πλήρη σημασιολογική διαφοροποίηση.

Τα **συντακτικά κριτήρια** συνίστανται στη διάκριση των ρημάτων (ως προς τη δήλωση τής λειτουργίας τού κατηγορουμένου) με βάση τη διαφοροποίηση τής πτώσεως και σε υπόνυμο με δύο παράγοντες: τη διάθεση των ρημάτων και την προαιρετική ή υποχρεωτική χρήση κατηγορικού δείκτη.

Το συνεχές (continuum), το οποίο προκύπτει από τη συνδυαστική εφαρμογή των δύο πων κριτηρίων, οδηγεί στην κατηγοριοποίηση τής συνδετικής σύνταξης σε τρεις ευρύτε-

γ) Παραμένει ανερμήνευτη η εμφάνιση / απουσία τού ως/σαν ως δείκτη απόδοσης ιδιότητας, δηλαδή ως κατηγορικού δείκτη με συνδετικά αλλά και μη συνδετικά ρήματα.

Η δική μας ανάλυση αίρει, ελπίζουμε, τις αδυναμίες αυτές με τους εξής τρόπους:

- a) Προτείνουμε μια **τυπολογία τής συνδετικής σύνταξης**, δηλαδή μια συστηματοποίηση των ρημάτων τα οποία πρωταγωνιστούν στην απόδοση ιδιότητας, χαρακτηριζόμενα ως συνδετικά ρήματα. Με κριτήρια σημασιολογικά/επικοινωνιακά και κριτήρια συντακτικά δείχνουμε την ύπαρξη ενός “**συνεχούς**” (continuum), στο οποίο εντάσσονται κλιμακωτά τα συνδετικά ρήματα με ακραίο όριο τα μη συνδετικά ρήματα (τα οποία επίσης χρησιμοποιούνται στη δήλωση ιδιότητας).
- β) Δίνουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στη σύνδεση τής εννοίας τού κατηγορουμένου με το ευρύτερο επικοινωνιακό γεγονός τής απόδοσης ιδιότητας και όχι στην τυπική εξάρτησή του από έναν περιορισμένο αριθμό ρημάτων, από τα λεγόμενα συνδετικά ρήματα. Έτσι ουσιαστικά αποσυνδέεται ο καθορισμός τού κατηγορουμένου από ένα περιορισμένο σύνολο αδιαφοροποίητων ρημάτων (των συνήθως χαρακτηριζόμενων ως συνδετικών), ενώ συγχρόνως αποφεύγεται ο κίνδυνος τού χαρακτηρισμού κάθε σχεδόν ρήματος ως συνδετικού.
- γ) Εισάγουμε μια **πειστική**, νομίζουμε, ερμηνεία τής εμφάνισης / απουσίας τού δείκτη ως/σαν που επιτρέπει την πρόβλεψη τής χρήσης του σύμφωνα με την τυπολογία τής συνδετικής σύνταξης που προτείνουμε.

3

Η τυπολογία που προτείνουμε καλύπτει όλο το φάσμα τής απόδοσης ιδιότητας στη γλώσσα, περιλαμβάνοντας τόσο τη χρήση ονοματικού πυρήνα:

(3) *O Αντώνης είναι εργάτης στα ναυπηγεία*

(συνδετικό ρήμα και κατηγορούμενο) όσο και τη χρήση ρηματικού πυρήνα:

(4) *O Αντώνης εργάζεται ως υπάλληλος*

(πλήρες ρήμα και κατηγορούμενο, εισαγόμενο με ως).

Το φάσμα των ρημάτων που καλύπτουν τη δήλωση τής ιδιότητας θεωρούμε ότι αποτελεί ένα **συνεχές** με ρήμα εκκινήσεως το κατ' εξοχήν συνδετικό ρήμα είμαι και με έσχατο όριο κάθε μη συνδετικό (πλήρες) ρήμα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην απόδοση ιδιότητας.

Η μελέτη των ρημάτων, που βρίσκονται ανάμεσα σ' αυτά τα δύο όρια, μάς επέτρεψε να προτείνουμε τη διάκρισή τους σε διαφορετικές, σαφώς διακρινόμενες, κατηγορίες βάσει σημασιολογικών και συντακτικών κριτηρίων:

Τα **σημασιολογικά κριτήρια** συνίστανται στη διάκριση των ρημάτων ως προς την πληρότητα τής σημασίας τους μέσα σε ένα συνεχές που διαμορφώνεται από την παντελή έλλειψη σημασίας στη βαθμιαία αύξηση σημασίας, με απόληξη την πλήρη σημασιολογική διαφοροποίηση.

Τα **συντακτικά κριτήρια** συνίστανται στη διάκριση των ρημάτων (ως προς τη δήλωση τής λειτουργίας τού κατηγορουμένου) με βάση τη διαφοροποίηση τής πτώσεως και σε συνδυασμό με δύο παράγοντες: τη διάθεση των ρημάτων και την προαιρετική ή υποχρεωτική χρήση κατηγορικού δείκτη.

Το **συνεχές** (continuum), το οποίο προκύπτει από τη συνδυαστική εφαρμογή των δύο τύπων κριτηρίων, οδηγεί στην κατηγοριοποίηση τής συνδετικής σύνταξης σε τρεις ευρύτε-

ρες κατηγορίες στα συνδετικά, στα ετεροσυνδετικά και στα μη συνδετικά ρήματα. Η προτεινόμενη κατηγοριοποίηση περιλαμβάνει τα εξής:

A) Ως συνδετικά κατηγοριοποιούμε τα ρήματα τα οποία σημασιολογικώς είτε είναι κενά σημασίας (είμαι, υπήρχα, στάθηκα, χρημάτισα, διετέλεσα) είτε, συγκριτικά με τα προγούμενα, έχουν αυξημένο σημασιακό φορτίο (φαίνομαι, γίνομαι, παραμένω, αποτελώ, συνιστώ, κ.ά.):

- (5) Ο Γιάννης είναι έξυπνος
- (6) Ο Γιάννης φαίνεται καλός
- (7) Η εγκληματικότητα αποτελεί δυσμενή παράγοντα

Τα ίδια ρήματα συντακτικώς χρησιμοποιούνται με κατηγορούμενο που αναφέρεται αποκλειστικά στο υποκείμενο. Ωστόσο, ορισμένα από αυτά εμφανίζουν την ιδιαιτερότητα ότι αποδίδουν την ιδιότητα που αναφέρεται στο υποκείμενό τους όχι με ομοιόπτωτο κατηγορούμενο σε ονομαστική πτώση, αλλά με αντικείμενο σε αιτιατική πτώση που λειτουργεί ως κατηγορούμενο τού υποκειμένου τους. Τα μεταβατικά αυτά ρήματα, που δεν είναι στην πραγματικότητα όπως τα λοιπά συνδετικά ρήματα τής κατηγορίας αυτής, τα αποκαλέσαμε “οιονεί συνδετικά”:

- (8) Η παρουσία του αποτελεί δημόσιο κίνδυνο
(Η παρουσία του είναι δημόσιος κίνδυνος)

Τέτοια είναι τα ρήματα αποτελώ, συνθέτω, συγκροτώ, απαρτίζω κ.ά.. Αξιο προσοχής —που δεν έχει μέχρι σήμερα επισημανθεί— είναι ότι αυτά τα ρήματα δεν επιτρέπουν τη χρήση κατηγορικού δείκτη, δηλαδή δείκτη τού οποίου η παρουσία / απουσία συνδέεται με τη δήλωση τού κατηγορούμενου.

Διαφορετικές είναι οι περιπτώσεις τού τύπου:

- (9) Σαν καλός φαίνεται ο Γιάννης

όπου το σαν λειτουργεί ως επιρρηματικό στοιχείο που προσδιορίζει το κατηγορούμενο.

B) Ως ετεροσυνδετικά κατηγοριοποιούμε τα ρήματα που σημασιολογικώς δηλώνουν εμφανώς περισσότερες πληροφορίες διαφορετικού μεταξύ τους περιεχομένου (εκλέγω, θεωρώ, διορίζω, ονομάζω κ.ά.), δηλαδή με μεγαλύτερη πληρότητα σημασίας σε σύγκριση με τα συνδετικά. Τα ρήματα αυτά από συντακτικής πλευράς χαρακτηρίζονται από διπλή σύνταξη τού κατηγορούμενου· στην παθητική τους διάθεση χρησιμοποιούνται όπως ακριβώς και τα συνδετικά ρήματα με ομοιόπτωτο κατηγορούμενο τού υποκειμένου τους:

- (10) Ο αδελφός της εκλέχτηκε δήμαρχος

Οπιστόσο, στην ενεργητική τους διάθεση τα ίδια ρήματα λειτουργούν ως μεταβατικά έχοντας το χαρακτηριστικό ότι δέχονται κατηγορούμενο στο αντικείμενό τους:

- (11) Εξέλεξαν τον αδελφό της δήμαρχο

Η διπλή αυτή συμπεριφορά των ρημάτων οδήγησε να χρησιμοποιήσουμε για τη δήλωσή τους τον όρο ετεροσυνδετικά ρήματα. Με τα ρήματα αυτά η χρήση τού κατηγορικού δείκτη ως/σαν είναι προαιρετική:

- (12) Διορίστηκε ως επίτροπος τής Κοινότητας,

αλλά και:

(13) Διορίστηκε επίτροπος τής Κοινότητας

Γ) Ως μη συνδετικά χαρακτηρίζουμε ρήματα που δεν ανήκουν στις δύο προηγούμενες κατηγορίες, αλλά μπορούν να μετέχουν στη συνδετική σύνταξη με υποχρεωτική, σ' αυτή την περίπτωση, την παρουσία τού κατηγορικού δείκτη ως/σαν. Σημασιολογικώς τα ρήματα αυτά είναι πλήρη σημασίας, δεν δηλώνουν δε από τη φύση τους ιδιότητα, εμφανίζοντας μεμάτα τής κατηγορίας αυτής (η οποία ουσιαστικά περιλαμβάνει τα περισσότερα ρήματα τής ρηματικό πυρήνα. Ωστόσο, και με τα ρήματα αυτά είναι δυνατή η απόδοση ιδιότητας στο ρικού δείκτη ως/σαν:

(14) Μιλάει ως ειδικός

(15) Δούλεψε εκεί ως εργοδηγός

(16) Τον επαίνεσαν ως άριστο μαθητή

(17) Τον βράβευσαν ως λογοτέχνη

Οι τρεις αυτές κατηγορίες, όπως επίσης και οι διαφοροποιήσεις εντός τής κατηγορίας των "συνδετικών" ρημάτων, δεν εντάσσονται αδιακρίτως μέσα στο "συνεχές", αλλά κλιμακώνονται σύμφωνα με τα προαναφερθέντα κριτήρια και μάλιστα με την ακόλουθη σειρά:

κυρίως συνδετικά – συνδετικά με αυξημένη λεξική σημασία –
οιονεί συνδετικά – ετεροσυνδετικά – μη συνδετικά

4

Μερικές σκέψεις οι οποίες προκύπτουν εν ειδεί συμπεράσματος είναι οι εξής:

1) Ο προβληματισμός για μια ενιαία θεώρηση τής συνδετικής σύνταξης με κριτήρια επικοινωνιακά-σημασιολογικά καθώς και με συντακτικά κριτήρια μάς υδήγησε, όπως έγινε ουαρέρο, σε ένα ευρύτερο τυπολογικό και δομικό φαινόμενο τής γλώσσας, που είναι τα δρια και η σχέση ονοματικής και ρηματικής σύνταξης. Από την ανάλυση τής συνδετικής σύνταξης φάνηκε, ελπίζουμε, ότι η γλώσσα διαθέτει μηχανισμούς μετάθεσης του κέντρου βάρους στην επικοινωνία από την ονοματική στη ρηματική πρόταση με ένα συστηματικό τρόπο, τού οποίου η περιγραφή προσφέρεται για γλωσσολογική διερεύνηση. Γενικότερα, θεωρούμε ότι αξίζει να ερευνηθεί περισσότερο η εναλλαγή τού επικοινωνιακού κέντρου βάρους στην πρόταση από το όνομα στο ρήμα και τανάπαλιν. Αν στη συνδετική σύνταξη ειδαμε ένα συνεχές με κατεύθυνση από τον ονοματικό προς τον ρηματικό πυρήνα (από το συνδετικό στο πλήρες ρήμα) και με ταυτόχρονη αύξηση τής σημασίας τού ρήματος, στη σχέση πλήρων και απολεξικοποιημένων ρημάτων (ερωτώ - κάνω ερώτηση, απαντώ - δίνω απάντηση) η κατεύθυνση ακολουθεί αντίθετη πορεία από τη ρηματική στην ονοματική σύνταξη, πράγμα που καταλήγει σε μια χρήση όπου το ρήμα εμφανίζεται πάλι κενό σημασίας (όπως είναι το κάνω και το δίνω στα παραπάνω παραδείγματα).

2) Η διερεύνηση αυτής τής σχέσης προσλαμβάνει πρόσθετο ενδιαφέρον, αν σκεφτεί κανείς ότι τα ισχύοντα στη συνδετική σύνταξη τής Ελληνικής φαίνεται ότι έχουν ενδιαφέρουσες αντιστοιχίες και σε άλλες γνωστές ευρωπαϊκές γλώσσες (πρβλ. λ.χ. Αγγλική,

Γερμανική, Γαλλική). Το γεγονός αυτό είναι ενθαρρυντικό για μια ευρύτερη έρευνα τού φαινομένου προς την κατεύθυνση που επισημαίνουμε με εφαρμογή ανάλογης μεθοδολογίας.

3) Θεωρούμε επίσης ενδιαφέρον να εξεταστεί με ποιον τρόπο φωτίζεται η σχέση ονοματικής και ρηματικής σύνταξης από τα δεδομένα τής γλωσσικής κατάκτησης. Όπως είναι γνωστό, στα πρώιμα στάδια τής παιδικής γλώσσας οι γραμματικές κατηγορίες όνομα και ρήμα δεν έχουν πλήρως οριοθετηθεί. Ως εκ τούτου, θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί αν οι μηχανισμοί που οδηγούν στη σταθεροποίηση τής διάκρισης εμφανίζουν αναλογία με τα όσα παρατηρήσαμε σε σχέση με την ονοματική και ρηματική σύνταξη.

4) Εξάλλου η οργάνωση και σαφήνεια στην ανάλυση τής συνδετικής σύνταξης, όπως προκύπτει από την πρότασή μας, βοηθάει, νομίζουμε, σε μια καλύτερη κατανόηση και διασκαλία τού φαινομένου. Θεωρούμε λ.χ. ότι μπορεί πολύ πιο εύκολα να κατανοηθεί και να διδαχτεί η χρήση τού κατηγορικού δείκτη ως/σαν καθώς και η όλη λειτουργία τού γενικότερου φαινομένου τής απόδοσης ιδιότητας μέσα από τις διαφορετικές κατηγορίες ρημάτων οι οποίες εντάσσονται στην κλίμακα που προτείνουμε.

Πίνακας 1. Τυπολογία τής συνδετικής σύνταξης

ΡΗΜΑ ΚΕΝΟ ΣΗΜΑΣΙΑΣ	είμαι						Y-K	- ως
	κ υ ρ ι ω ζ	λ	ε	ε	φαίνομαι			
ΡΗΜΑ ΠΛΗΡΕΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ	Σ	μ	λ					
	Υ	ε	ε					
	Ν	α	ι					
	Δ	υ	κ					
	Ε	ξ	ή			Ο X. φαίνεται καλός		
	Τ	η						
	Ι	μ	σ					
	Κ	έ	η					
	Α	ν	μ					
		η	α					
			σ					
			ι					
			α					
		ο				αποτελώ		
		ι						
		ο						
		ν				To X. αποτελεί κίνδυνο		
		ε						
		ι						
	Ε					εκλέγω/εκλέγομαι		
	Τ							
	Ε							
	Ρ							
	Ο							
	Σ							
	Υ							
	Ν					Ο X. εκλέγεται (ως) πρόεδρος		
	Δ					Toν X. εξέλεξαν (ως) πρόεδρο		
	Ε							
	Τ							
	Ι							
	Κ							
	Α							
	Μ					μιλάω		
	Η							
	Σ							
	Υ							
	Ν							
	Δ							
	Ε							
	Τ							
	Ι							
	Κ							